

Asia: VN/34692/2024

Lausuntopyyntö toimeentulotuen kokonaisuudistuksesta

Lausunnonantajan lausunto

Velvoitteeseen ilmoittautua työttömäksi työnhakijaksi, velvoitteeseen hakea ensisijaista etuutta ja perusosan alentamiseen liittyvä lausuntopalaute:

Toimeentulotuen kokonaisuudistuksen tavoitteena on hallituksen esitysluonnoksen mukaan vahvistaa henkilön itsenäistä selviytymistä, vähentää pitkäaikaista toimeentulotukiriippuvuutta ja selkiyttää toimeentulotuen roolia viimesijaisena harkintaa vaativana rahaetuutena.

Lisäksi toimeentulotuen uudistuksella tavoitellaan säästöjä julkiseen talouteen.

Hyvinkään kaupunki pitää myönteisenä sosiaaliturvan kannustavuutta lisääviä elementtejä.

Hyvinkään kaupunki kuitenkin toteaa, että työttömäksi työnhakijaksi ilmoittautumisen velvoitteen laajentamiseen sisältyy myös ongelmia, jotka tulisi huomioida. Eesityksen mukaan työnhakijaksi tulisi ilmoittautua myös sellaisen henkilön, joka ei lääkärin arvion perusteella pysty tekemään töitä, mutta joka ei saa sairauspäivärahaa tai joka ei ole työkyvyttömyyseläkkeellä. Hyvinkään kaupunki katsoo, että työttömyysetuudella ja työvoimapalveluiden piirissä ei tulisi olla lähtökohtaisesti henkilöitä, jotka eivät tosiasiassa ole työmarkkinoiden käytettävissä. Asiakkaan tosiasiallista työkykyä ja palvelutarvetta ei esityksessä huomioida, vaikka toimeentulotukiasiakkuuden juurisyyt ovat pitkälti työllisyysenhoidon palvelujen saavuttamattomissa.

Nykyisen lääkärin toteamaan sairauteen perustuvan harkinnan poistaminen kuormittaisi työllisyyspalveluita tuomalla asiakkaiksi lisää etenkin runsaasti ohjausta ja tukea tarvitsevia henkilöitä, joiden tilannetta työllisyyspalvelut eivät voi edistää. Yhdistettynä hyvinvointialueiden resurssipulaan ja palvelujen huonoon saatavuuteen, uudistus lisäisi työvoimaviranomaisena toimivien kuntien kustannuksia, asiakasmäärää ja työtaakkaa antamatta niille todellisia mahdollisuuksia vaikuttaa uusien asiakkaiden tilanteeseen.

Esityksessä velvollisuutta ilmoittautua työttömäksi kokoaikatyön hakijaksi laajennettaisiin koskemaan myös kannattamatonta yritystoimintaa harjoittavia, osa-aikatyötä tekeviä työkykyisiä sekä opiskelijoita, jotka eivät enää saa opintotukea. Laajempi velvoite ilmoittautua työnhakijaksi ja osallistua palveluihin lisäisi merkittäväällä tavalla työvoimapalveluiden asiakasmäärää. Asiakkaiksi tulevat olisivat keskimääräistä huonommassa työmarkkina-asemassa, mikä lisäisi tarvetta mm. monialaiseen yhteistyöhön ja muihin verrattain kalliisiin palveluihin. Kyseisen asiakasryhmän mahdollisuudet hyötyä työllisyyspalveluista olisivat vähäiset suhteessa velvoitteen laajennuksen työllisyyspalveluille aiheuttamaan lisäkuormitukseen ja -kustannukseen.

Tosiasiallisesti työkyvyttömiä tuominen asiakkaiksi vaarantaa myös työllisyyspalvelujen roolin työvälikäytännönä. Tämä muuttaa kuntien työllisyyspalveluiden tavoitteita ja osaamistarpeita ja siten vaikeuttaa työllisyyspalveluiden johtamista, henkilöstöhankintaa ja luo tehottomuutta varsinaiseen työvälikäytännönsä. Tosiasiallisesti työkyvyttömiä henkilöiden siirtyminen kuntien työllisyyspalveluiden vastuulle on ristiriidassa sekä työttömyysturvan rahoitusmallin kunnille asettamien kannusteiden että työllisyysalueiden ydintehtävän kanssa. Muutoksen työllisyysvaikutukset ovat todennäköisesti olemattomat, koska sen työllisyyspalveluihin tuomilla uusilla asiakkailla ei ole käytännön työllistymismahdollisuuksia avoimille työmarkkinoille.

Työllisyys- ja yrityspalvelu -uudistukseen sisältyvässä rahoitusmallissa kuntia kannustetaan tuottamaan palvelua, joka johtaa henkilön nopeaan työllistymiseen. Rahoitusmallin kannustavuus ei toteudu, kun kunnan työvoimaviranomaisen asiakkaaksi ohjataan henkilöitä, jotka eivät tosiasiallisesti ole työmarkkinoiden käytettävissä ja tarvitsisivat kunnan työllisyyspalvelujen sijaan ensisijaisesti hyvinvointialueen palveluja. Ehdotettu muutos aiheuttaisi pysyviä lisäkustannuksia kunnille.

Perusosan suuruuteen liittyvä lausuntopalaute:

Perusosan alentamisen prosessiin suunniteltu tiukentaminen selkeyttää prosessia niin asiakkaan kuin viranomaisenkin näkökulmasta. On kuitenkin tärkeä pitää kiinni siitä esitykseen kirjatusta periaatteesta, että alentaminen voidaan tehdä vain, mikäli se ei vaaranna ihmisarvoisen elämän edellyttävän turvan mukaista välttämätöntä toimeentuloa eikä alentamista voida pitää muutoinkaan kohtuuttomana.

On todennäköistä, että perusosan alentaminen siirtäisi toimeentulotuen varassa eläviä entistä enemmän kolmannen sektorin avustustoiminnan piiriin. Tämä tarkoittaa sitä, että eri kunnissa ja eri hyvinvointialueilla syntyy paine kasvattaa kolmannen sektorin avustuksia. Kun eri kunnissa ja eri alueilla päädytään avustusten kasvattamisessa erilaisiin ratkaisuihin, johtaa perusosan leikkaus entistä suurempaan alueelliseen eriarvoisuuteen.

Tiedon saamiseen ja luovuttamiseen liittyvä lausuntopalaute:

Tietosuoja ei saa estää eri viranomaistahoja saamasta tarpeellista käsitystä henkilön tilanteesta, eikä tilastojen keräämistä toiminnan kehittämiseksi. On myös kuntien näkökulmasta kannatettavaa, että tiedon liikkumiseen liittyviin kehittämistoimiin panostetaan.

Perustoimeentulotuen kustannukset on lähetettävä Kelasta kunnille läpinäkyvässä muodossa kuukausittaisena tiedonantona. On erityisen hyödyllistä, että hyvinvointialueen alueellisen toimentulotukiasioiden neuvottelukuntia laajennetaan kuntien tai alueen TE-palvelut järjestävän kunnan edustajalla tiedonkulun varmistamiseksi. Erityisesti TE-palveluiden näkökulmasta tiedon liikkumisen turvaaminen on kaikkien etu. Kunnilla ja työllisyysalueilla tulisi olla oikeus nuorten toimeentulotuen saajien henkilötietoihin välittömästi, jotta kunnalle tulee mahdollisuus tarjota palveluita ja vaikuttaa kunnalle lankeaviin kustannuksiin, etenkin mikäli kuntien rahoitusosuutta 19-25 -vuotiaiden toimeentulotuesta lisätään.

Nykyjärjestelmässä Kelan tulee ilmoittaa sosiaalihuoltoon alle 25-vuotiaasta perustoimeentulotuen saajasta vasta sitten, kun tämä on saanut 4 kuukautta yhtäjaksoisesti perustoimeentulotukea. Tällaiset viiveet tulisi lainsäädännössä poistaa ja velvoittaa Kela välittämään tiedot nuorista toimeentulotukiasiakkaistaan välittömästi hyvinvointialueille ja ne puolestaan kartoittamaan nuoren toimeentulotukiasiakkaan sote-palvelutarve välittömästi tiedon saatuaan. Kunnallisissa työllisyyspalveluissa kyetään hoitamaan lähinnä työn tai koulutuksen puutteesta johtuvia ongelmia. Kelan maksamalle toimeentulotuelle päätyvistä asukkaistaan, jotka eivät ole työttöminä työnhakijoina, kunta ei saa tietoa lainkaan, jolloin ei ole mahdollisuutta myöskään tarjota palveluita.

Kunnan rahoitusosuuden lisäämiseen liittyvä lausuntopalaute:

Hyvinkään kaupunki toteaa, että koska hyvinvointialueuudistuksen myötä sosiaalihuollon tehtävät siirtyivät kokonaisuudessaan kunnista hyvinvointialueille, kuntien rahoitusvastuu perustoimeentulon kustannuksista ei ole perusteltu. Vielä huonommin on perusteltavissa esitykseen sisältyvä kuntien rahoitusvastuun kasvattaminen. Kustannusvastuun kasvattaminen kunnilla ei myöskään ole perusteltua tapauksessa, jossa päätökset tuen myöntämisestä eivät ole missään muodossa kuntien vaikutettavissa.

Hyvinkään kaupunki vastustaa esitystä kuntien rahoitusvastuun kasvattamista 18-24 -vuotiaiden perustoimeentulotukikustannusten osalta. Hyvinkään kaupunki katsoo, että nykyinen rahoitusmalli on vähintäänkin riittävä kannustinvaikutuksiltaan eikä kasvava rahoitusvastuu saa aikaan sellaisia uusia tarkoituksenmukaisia toimenpiteitä.

Lisäksi Hyvinkään kaupunki toteaa, että merkittävä osa 18-24 -vuotiaiden toimeentulotuen tarpeesta johtuu ongelmista, joiden ratkaiseminen ei ole kunnan toimivaltaan kuuluva vaan liittyy sosiaali- ja terveystalouden piiriin. Hyvinkään osalta hyvinvointialueuudistus on johtanut tilanteeseen, jossa kyseisiä palveluita on karsittu. Hyvinkään kaupunki toteaa, että mikäli kannustevaikutusta on tarkoituksenmukaista kasvattaa, se tulisi kohdentaa hyvinvointialueille.

Hyvinkään kaupunki huomauttaa, että hyvinvointialueiden säästöt ja palveluleikkaukset ovat jo itsessään aiheuttaneet kunnille lisää kustannuksia ja tehtäviä. Hyvinkään kaupunki toteaa, että julkisen talouden aito tasapainottaminen ei toteudu, jos tehtäviä ja kustannuksia siirretään julkisen sektorin sisällä, vieläpä niin, että organisaatioiden tarkoituksenmukaiset roolit, tehtävät ja rahoitusvastuut sekoittuvat.

Asumismenojen tarkentamiseen liittyvä lausuntopalaute:

Toimeentulotuesta maksetun vuokravakuuden saajien kohdalla ehdotetaan, että toimeentulotuen asumiseen tarkoitettu osuus maksetaan suoraan vuokranantajalle. Hyvinkään kaupunki pitää tätä esityksen kohtaa hyvänä: muutos voi ehkäistä etenkin nuorten kohdalla vuokranmaksuongelmia ja asunnottomuutta.

Vaikutusten arviointiin liittyvä lausuntopalaute:

Kuten esityksen perusteissakin todetaan, sen vaikuttavuusarvioihin sisältyy merkittävää epävarmuutta. Tämän lisäksi esityksen vaikutuksia perus- ja ihmisoikeuksien toteutumiseen ei ole arvioitu, vaikka kyse on viimesijaiseen tukeen tehtävästä uudistuksesta.

Esityksessä ei ole myöskään riittävästi arvioitu muiden samanaikaisesti lausuntokierroksella olevien esitysten (Hallituksen esitys eduskunnalle työttömyysturvalain 2 a luvun 9 ja 10 §:n muuttamisesta VN/9365/2025, Luonnos hallituksen esitykseksi yleistukea koskevaksi lainsäädännöksi VN/10556/2024) yhteisvaikutusta. Varsinkin velvoite ilmoittautua työllisyyspalvelujen asiakkaaksi tulee todennäköisesti merkitsemään resurssien epätarkoituksenmukaisen käytön kasvua, mikä mitätöi palveluprosessin keventämisen positiivisia vaikutuksia.

Lisäksi Hyvinkään kaupunki huomauttaa, että valtiovarainministeriön sekä keskeisten vastuuministerien puheenvuorojen perusteella hallitus suunnittelee lisätoimia julkisen talouden sopeuttamiseksi ja siinä määrin kuin nämä lisätoimet heikentävät kansalaisten etuuksia, palveluita tai kuntien rahoituspohjaa, yhteisvaikutukset toimeentulolakiin esitettyihin muutoksiin tulisi arvioida erityisen huolellisesti.

Muu lausuntopalaute:

Hyvinkään kaupunki yhtyy Kuntaliiton lausuntoon:

”On aiheellista kiinnittää huomiota siihen, että viimesijaiseen turvaan kohdistuvien sanktioiden myönteisistä vaikutuksista ei ole aukotonta näyttöä. On lopulta epävarmaa miten paljon sanktiot lisäävät työllisten määrää tai kannustavat ottamaan työtä vastaan. Esityksen tavoitteena on varmistaa kuntien panostukset myös vaikeimmassa tilanteessa olevien nuorten työllistämiseen mahdollisimman nopeasti, jotta tukikuukaudet toimeentulotuen osalta jäisivät mahdollisimman

lyhyiksi. Reaalitilanteessa työllistäminen on monimutkainen prosessi, johon vaikuttavat monet tekijät, jotka kaikki eivät ole kunnan toimivallan ulottuvissa.

Nuorten hyvinvointi on heikentynyt huolestuttavasti. Erityinen huoli on niistä nuorista, jotka ovat toimeentulotuen saajia eivätkä ole työssä, opiskelemassa tai harjoittelussa. Heistä hyvinvointialueen tulisi ottaa suurempaa vastuuta. Hyvinvointialueilla on siihen jo olemassa tarvittavat palvelut ja välineet (mm. päihde- ja mielenterveyspalvelut), mutta tällä hetkellä useimpiin palveluihin on kuukausien jonot. Niiden nuorten kohdalla, joilla on erityisiä haasteita mielenterveyden osalta kuntien tarjoamat palvelut eivät yksin riitä. Tarvitaan entistä vahvempaa ohjausta palvelutarpeen mukaisiin palveluihin ja palveluiden saatavuuden parantamista hyvinvointialueilla. Jos kuntien taloudellisia vastuita kasvatetaan, niin samalla olisi kiristettävä hyvinvointialueiden velvollisuutta järjestää nopeasti nuorten tarvitsemia palveluita. Kuntien pitäisi voida laskuttaa hyvinvointialueilta puolet nuoren toimeentulotuen kustannuksista siinä tapauksessa ja siltä ajalta, kun nuori ei saa tarpeelliseksi todettua palvelua hyvinvointialueelta.”

Luukkonen Johanna
Hyvinkään kaupunki

Peevo Markus
Hyvinkään kaupunki